

Ai ! Ai ! Aigas ! Oh ! Oh ! Eau !

NOTAS

Noste carnaval que s'estanca, en 2025, a Angais, un vilatge modèste de segur mes qui estuja quauques secrets com lo d'Usèrta. Que vam véder amassa çò qu'ei aqueth fenomèn e que'ns vam interessar a quauques punts hicats en plea lutz per la legenda de l'annada. Qu'an tots, de quauqua faïçon, ua relacion dab la tematica de las aigas :

L'Usèrta : Un fenomèn inhabituau.

L'Usèrta : L'arrepujada de jaça.

Draga e baselics.

Ua auta hada de las aigas.

Vibres e arrats grondins.

Vita devath la tèrra.

Un molin d'aiga : implantacion.

Un molin d'aiga : fabricacion de haria.

LEGENDA de 2025

L'Usèrta : Un fenomèn inabitua

Dinc a la fin deu sègle darrèr, lo vilatge d'Angais que coneishè pro regularament inondacions en la partida baisha de la comuna. Après hòrtas plojas, longs periòdes umides, que's vedè l'aiga sortir de tèrra, pas forçadament en los endrets mei baishs, e montar significativament en mei d'un putz.

Lo fenomèn aperat "Usèrta" despuish hèra longtemps que començava sus la plaça deu Prat, au centre deu vilatge. Dens las mei intensas de las soas manifestacions, l'aiga que devarava per la carrèra principau e las carrèras adjacentas tant e plan qu'autanlèu començada la construccion deus ostaus, que's prevedè, hens las botarròdas deus pielars de las pòrtas e deus portaus, henudas hens las quaus s'en-hilavan pòsts prevists ad aqueth efèit entà ralentir, véder empachar l'entrada de l'aiga hens los cors deus ostaus los mei expausats.

Tad en saber mei, véder suu site "Patrimòni de noste" :
"Extraits d'un travail réalisé à l'école d'Angais, en 1993-1994."

Témoignage

(Cahiers de doléances, 14 Mai 1789)

« Les habitants d'Angais éprouvent presque toutes les années et notamment celle-ci, un fléau dont il y a peu d'exemples. C'est une eau très claire et très limpide, vulgairement appelée "l'Uzerte", qui prend sa source au-dessus du village, dans la plaine supérieure du côté du bois, qui empoisonne entièrement les fruits de toute espèce, milhoc, blé, lin, herbe, légumes... Elle cause des maladies mortelles aux hommes et aux animaux ; si le bétail en est abreuvé, elle en calcine les entrailles et il en périt.»

L'Usèrta : L'arrepujada de jaça

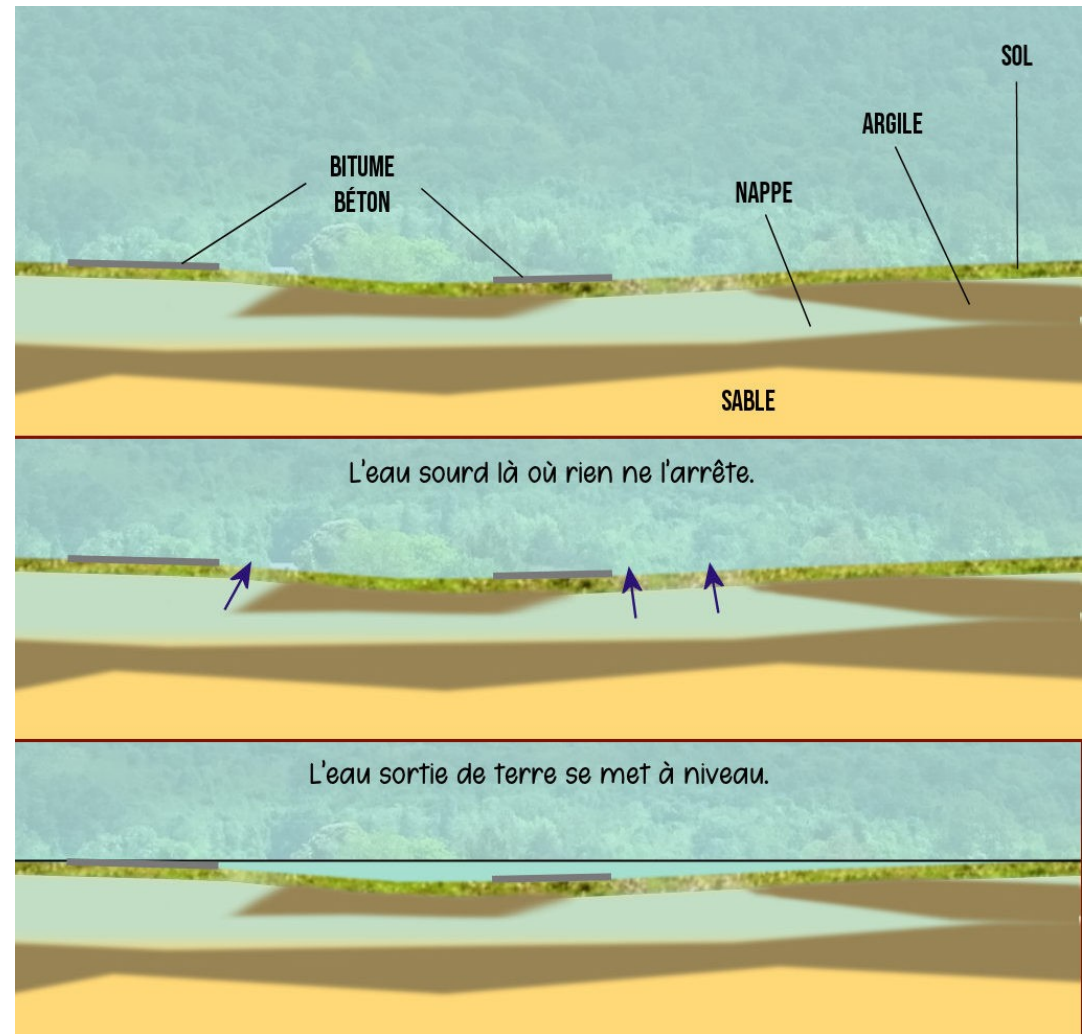
Entad i remediar, de longs estudis de las jaças freaticas que son estats miats e qu'an abotit au lançament d'òbras de reamainatjament deu cors de l'arriu traucant lo vilatge, lo Lagoenh, de drenatge e de canalizacion de las aigas. Despuish, lo fenomèn que's resumeish a l'aparicion de quauquas granas hlacas de ça de la e a l'inondacion de cavas mau situadas.

Los examens e analisis efectuats qu'an hicat en evidéncia un fenomèn d'arrepujada de jaça afluoranta. Ua jaça freatica chic pregonda, que s'espandeish sus quauques quilomètres solament, a dus o tres mètres de la susfàcia deu sòu en periòde d'estiatge mes que's pòt véder enqüèra afluorar en quauques camps a la sortida de la comuna en periòde de hòrta umiditat quan arriba au son maximum d'estocatge de las aigas.

Perqué ne sordeish pas forçadament aus endrets mei baishs ?

Tot simplament pr'amor que, en aqueths lòcs, que n'ei empachada, sia peu gondronatge o lo betonatge deu sòu, sia per depaus argelós.

L'arrepujada de jaça qu'a ua cinetica lenta : que pòt estar diferida en lo temps pr'amor que l'aiga apielada dehens los sòus va contunhar de s'infiltrar dens la capa après lo passatge de l'episòdi meteorologic e lo temps de retorn a la normau que pòt estar pro long. Au contre, ua inondacion per riulejada e/o per desbordament de cors d'aiga produït suu pic ua saturacion deus sòus en aiga. Que pòt arribar autan lèu com se resorbir après la fin de las plojas.

Dragas e baselics

Draga qu'ei un deus noms de las hadas, dens los Pirenèus. Que'us apèran tanben "encantadas". Lo nom "Draga" que vien de "drac", "dragon". Com eth, qu'ei sovent imaginada dab un còs de sèrp a partir de la talha e a còps alas d'ausèth o de ratapenada. Qu'ei atau com se representa sovent Melusina. Dens lo soviér deus ancians deu vilatge d'Angais, los racontes qui temptavan d'explicar lo fenomèn de l'Usèrta qui, de generacion en generacion, be s'èran transmetuts dens las velhadas, que parlavan simplament d'ua "hada de las aigas deus putz" shens la descríver. Quan nse riscàvam ad ac har, que's disè qu'avèva dilhèu ua coda de peish, d'on la representacion qui'n hèm dens la nosta legenda.

ISESTE : clef de voute représentant "Mélusine" (en face de la Maison des Bordeu)

Lo baselic (o basilic), hens la mitologia pirenenca, qu'ei un mostre dab lo còs d'un petit mamifèr e lo cap d'un òmi. Que s'ac representa a còps portant ua coroneta. Que viu devath la tèrra, en los putz e las aigas sosterranhas. Hens la mitologia greco-romana, qu'ei un reptile representat tanben dab ua coroneta. Quan Persèu descapita Medusa, la Gorgona a peu de sèrps, que nèish de la sang colant deu cap. Lo son nom que significa "petit rei" (en grèc, "basilicos"). A l'Edat Mejancèra, qu'a sovent lo cap d'un hasan, la cresta prenent la plaça de la corona. Pertot, lo son espiar qu'ei mortau. Que'u atribueishen la capacitat de petrificar los qui an lo plom d'afrontar lo son espiar. Entad ac petrificar eth medish, un bon conselh : hicatz-los de cap a un miralh. En s'i espiant, que's neutraliza eth medish. Alexandre lo Grand qu'auré hèit polir lo son escut pendent las soas conquistas entà se'n protegir.

Ua auta hada de las aigas

La mair deu manescau de Bernadotte, Joana de Sent-Vincenç (1728-1809), qu'ei vaduda a Buelh. Joan-Baptista, lo hilh qui aurà dab Enric de Bernadotte que vaderà manescau de Napoleon, puish rei de Suècia e de Norvègia dab lo nom de Carles XIV de Suècia. Que devarava d'ua familha Abadie qui vivè a Shirèish, en Lavedan

Dens lo "guida deus Pirenèus misterios", Bernard Duhourcau dens la legenda deu Lac d'Estanh, que conta qu'un joen pastor de la familha Abadie auré sucombit au charme d'ua de las hadas de las aigas deu lac qui l'auré hèit descobrir un tesor e l'avent esposat que'u balhè mainatges de qui devararé Joana de Sent-Vincenç. La destinada excepcionau deu manescau vadut rei que seré lo compliment d'un deus sòrts getats per aquera hada.

Jean-Baptiste Bernadotte

- Vadut a Pau lo 26 de genèr de 1763.
- Hèit lòctenent en 1791 e generau en 1794.
- Que combat a Fleurus (1794), suu Ren e en Itàlia (1797).
- Ambaishador a Viena pendent lo Directòri.
- Ministre de la Guèrra (3 de julhet - 14 seteme de 1799).
- Lo 18 de Brumari, que refusa de raliar Bonaparte.
- Devath lo Consolat, que participa a la "conspiracion deus libèlles" qui ei descobèrta, que pèrd lo son comandament.
- Bernadotte qu'ei hèit manescau en 1804.
- Prince de Ponte-Corvo en 1806.
- En 1809, qu'ei lo capdau de l'armada amassada sus l'Escauda entà s'opausar au desbarcament anglés a Anvèrs. Napoleon lo relhèva d'aqueth comandament.
- 21 d'aost de 1810, qu'ei elegit prince ereditari de Suècia.
- Bernadotte que s'aprèssa en 1812 deu tsar Alexandre.
- En 1813, qu'entra dens la coalicion contra la França, entà deféner los interès de la Suècia.

- Que bat Oudinot a Grossberen e Ney a Dennewitz (1813).
- Qu'intervien a Leipzig mes que hè hasti d'envadir la França (1813).- 14 de genèr de 1814. Lo tractat de Kiel que retira la Norvègia au rei de Danemarc e que l'atribueish au rei de Suècia.
- Lo 5 de heurèr de 1818, que vad rei de Suècia e de Norvègia dab lo nom de Carles XIV.
- Lo 8 de març de 1844, que's moreish a Stockholm, après un accident vascular cerebrau. Que dèisha la Suècia en hèra melhor estat qui'n la se trobè, suu plan financèr mes tanben hens los maines agricòla e industriau e dab ua poblacion creishenta.

Vibre e arrat grondin

Peu purmèr còp despuish dus sègles, que's pòt afirmar que lo vibre hè lo son retorn hens los Pirenèus Atlantics gràcias aus traç relhevats e a las fòtos de cameras infra-roja. Los individús presents a noste que serén gessits de socas espanhòlas. Los scientifics qu'installan un sistèma de susvelhança entà determinar lo nombre d'individús presents. Ua bona escadença, taus har entrar hens la legenda nosta, non ?

Los lors cosins los arrats grondins, introdusits en França entà la lor forradura au sègle XIXau, qu'an lèu pullulat per tot lo país, a partir d'individús escapats de neurissatges.

Lo vibre e l'arrat grondin, a maugrat que sian similars, que's dessemblan en mei d'un punt :

Origina : Lo vibre qu'ei natiu d'America deu Nòrd e d'Euròpa, l'arrat grondin d'America deu Sud.

Aparéncia : Lo vibre qu'a ua larja coda planèra e escatosa, ideau entà nadar. La de L'arrat grondin qu'ei longa e arredonida, semblant mei a la d'un arrat.

Talha : Lo vibre qu'ei generaument mei gran e mei pesuc, pesant enter 15 e 30 kg. L'arrat grondin pesa enter 5 e 9 kg.

Abitat : Los vibres que basteishen barratges e que viven hens cabanas, acès en forma de dòma situats au miei deus lors estanhs. Qu'auhereishen ua proteccion contra los predators e las condicions ivernaues. Los arrats grondins, eths, que viven sovent dehens tutas cavadas sus las ribas deus plans d'aiga.

Comportament : Lo vibre qu'ei sustot coneishut entau son comportament de construccion de barratges e de canaus. L'arrat grondin qu'ei tanben semi-aqüatic mes n'a pas aquera costuma de construccion.

Utilizacion de las dents : Lo vibre qu'utiliza las soas granas incisivas entà rogarhar la husta e abàter arbos. L'arrat grondin, qu'a tanben granas incisivas, de color jaune iranjat, mes que las utiliza principaument entà neurí's de plantas aqüaticas.

Vita devath la tèrra

Espugas e cuèvas

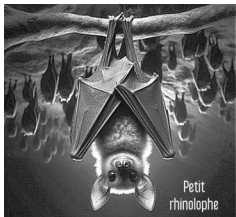
Per las espugas e las cuèvas sosterranas de noste, que s'i encontran quauquas espècias de bèstias qui s'i son adaptadas e subertot :

- **Lo Desman deus Pirenèus**, semi-aquàtic, aperat tanben Arrat-trompeta, que viu principaument hens los arrius mes qu'utiliza tanben galerias sosterranas entà protegí's.
- **Las ratapenadas** : Mei d'ua espècia de ratapenadas (Gran Rinolòf, Petit Rinolòf, Murin de Daubenton, Murin a mostachas, Murin de Brandt...) qu'abitin las espugas deus Pirenèus, on tròban un acès segur entà pausà's e reproduí's.
- **Los coleoptèrs cavernicòlas** : Aqueths insèctes, com los deus genres Anophthalmus e Adelops, que's son hèra plan adaptats a la vita sosterrana.
- **L'Eupròcte (Calotriton) deus Pirenèus**, cosin de la salamandra que viu hens los arrius e los lacs de hauta altitud, mes que's pòt tanben refugiar en espugas umidas

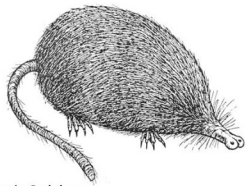
Tutas a galerias

Mei d'ua espècia de mamifèrs com l'arrat grondin que cava lo sòu entà i amainatjar los lors refugis. Aqueras tutas que son estructures sosterranas complèxas e hèra organizadas dab :

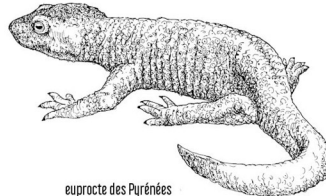
- mei d'ua entrada qui permeten aus ocupants de s'escapar lèu se hè besonh ;
- un hialat de tunèls interconnectats qui's pòden expandir sus susfàcias importantas ;
- crampas de nidificacion tapissadas de vegetacion e de peu e airas de repaus ;
- ua bona circulacion de l'aire, tà manténer ua temperatura establa e a evacuar los gas.
- **Lo Bohon europèu**, segur, celèbra entà las soas galerias complèxas qui cava entà cercar neuritud (talòssas sustot) e protegí's.
- **Lo Taishon europèu**, hèra conegut entà las soas tutas plan elaboradas qui pòden aver plan nombrosas entradas e crambas.
- **Lo Conilh de bartàs**, essenciaument entà protegí's deus predators e entà neurir los sons petits e l'**Arrata corta** qui, de mei, s'i estòca neuritud.

desman des Pyrénées

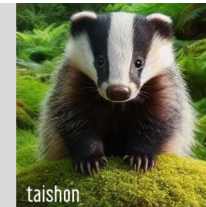
adelops

euprocte des Pyrénées

bohons

taishon

conilh de bartàs

arrata corta

Un molin d'aiga, quin marcha aquò ?

L'aiga de l'arriu (A) qu'ei arrestada per la paishèra (1).

Quan lo molièr abreish la compòrta (2), l'aiga que s'en va hens l'agau deu molin (B).

Grilhas (3) qu'arrèstan las brancadas, los arronçalhs qui poirén nòser au bon foncionament deu molin.

Davant lo molin que s'abreish a còps un pesquèr (C) on pòden víver peishs.

Ua segonda compòrta que pòt barrejar ua partida de l'aiga dens un canalet de descarga facultatiu (D).

Tad en saber mei, véder suu site "Patrimòni de noste" : "[Petit patrimòni bastit : los molins](#)"

Fabricacion de la haria

Devath lo molin, ua canera (1) mia l'aiga suu rodet (2) e que la hè virar.

Dens la pèça au dessús, la mola dromiva qu'ei pausada a l'interior de l'arcatera (3). Qu'ei traucada en lo son centre entà deishar passar lo pau (4) a qui la turbina da l'abranlida. La mola valenta qu'ei fixada sus lo pau dab tijas metallicas. En virant, qu'ei era qui esglacha lo gran entà har la haria.

Lo molièr que barreja lo gran hens la tremolha (5) qui ei ubèrta au hons e que dèisha colar lo son contienut per ua colèira aperada esclòp (6) entà la soa fòrma.

Entà evitar que lo gran boça l'esclòp, aqueth qu'ei truquejat regularament peus cliquets (7) fixats sus lo pau.

Entà previèner lo molièr que la tremolha ei quasi vueida, ua esquireta (8) religada per ua ficèla a un testimoni pausat suu gran, que's hica a tintinar quan lo testimoni devara tròp baish hens la tremolha. La haria que cad en lo tòs (9).

Tad en saber mei, véder suu site "Patrimòni de noste" :
["Petit patrimòni bastit : los molins"](#)

